

ҚОСАЛҚЫ ШАРУАШЫЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Т.Н. Траисова, профессор, А.Я. Курманов, аға оқытушы

Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті

Қазіргі таңда ауылшаруашылығының дамуына қосалқы шаруашылықтардың қосып отырған үлес салмағы басым болғанымен, бірақ даму барысында нарықтық қатынастар жағдайында кедергілерде жеткілікті болып отыр.

Современный этап развития ставит в повестку дня ряд новых важнейших задач перед агропромышленным комплексом страны. За прошедшие годы Казахстан достиг заметных результатов в развитии аграрного сектора. Огромное значение в рыночных условиях имеют личные подсобные хозяйства населения, которые производят основную часть сельскохозяйственной продукции.

Modern stage of development puts on the agenda a number of important tasks of agroindustrial complex of the country. During the last years, Kazakhstan has achieved noticeable results in the development of agrarian sector. Great meaning in conditions of market relations has typical subsidiary farms of population, which produce main part of agricultural production.

2008 жылдың бірінші қаңтарына облысымыздағы жекелердің ауласынан 360 мың ірі қара, 552 мың қой мен ешкі, 37 мың жылқы, 19 мың шошқа өріп, 544 мың құс бағылады екен. Жеке қосалқы шаруашылықтардың өнім өндірудегі үлес салмағы басым болғанымен, оларды мал, құс өсіретін серіктестік, қожалықтармен салыстырғанда мемлекет тарапынан қолдау, әсіресе, қаржыландыру сияқты жеңілдіктер мүлдем жоқ. Біздің ойымызша, оларға сәл де болса көмек, қолдау көрсетілсе, одан үкімет те, халық та ұтар еді.

Кенес үкіметі уақытында олар өз өнімдерін тапсырып, колхоз-совхоздарға жоспарларын орындауға көмектесті. Құлдырау кезеңінде өндіргендерін өте төмен бағамен өткізе отырып, қосалқы шаруашылықтарын сақтап қалуға тырысты. Соңғы жылдары ауыл жағдайы жақсара бастады, жеке қосалқы шаруашылықтар да дамып, республиканың аграрлық саласындағы өзінің орнын тапты. Ауылдық жерде жұмыс табу, әсіресе, арнайы білімі жоқ жас адамдарға қиын. Қалаға келудің де қиындықтары жеткілікті. Жұмысқа жарамды тұрғындардың аз ғана бөлігі шаруа қожалықтары мен серіктестіктерде қызмет етеді. Қалғандары жеке қосалқы шаруашылықтарымен айналысып, оларды дамытуға тырысуда.

Бірақ жеке қосалқы шаруашылықтардың даму барысында кедергі жоқ деуге болмайды. Мал басының саны көбейіп, бірақ оның өнімділігі мен сапасы көтеріле қойған жоқ. Қосалқы шаруашылықтарда негізінен тұқымы нашар, аралас, өнімділігі төмен мал өсіріледі. Бұл - ет және сүт өнімдерінің өзіндік құны жоғары болуының негізгі себептерінің бірі. Облыстағы асыл тұқымды ірі қара өсіретін төрт шаруашылықта сүтті бағыттағы асыл тұқымды малдар бар, соның ішінде оның 360 басы немесе екі пайызы ғана сиыр малы. Олар қосалқы шаруашылықтарды айтпағанда өздерінің өндірісін асыл тұқымды жас малмен қамтамасыз етуге мүмкіндіктері жоқ. Мал шаруашылығының басқа салаларында да жағдай мәз емес. Баға жағынан асыл тұқымды малды сатып алу жеке қосалқы шаруашылықтардың қолынан келе бермейді. Сондықтан, малды көрші, тума- туыстан сатып алуға мәжбүр болады. Айналып келгенде, етті бағыттағы сиырларды сауып, шығынды өтеуге тырысады. Малдың өнімділігін көтеру үшін оны дұрыс азықтандыру қажет, рацион құрамына тамыр-түйнектер, сүрлем, пішендеме кіргізу керек. Ал жеке қосалқы шаруашылықтардағы

малға қыста шөп, сабан және дән қалдығы беріледі, ал жазғы уақытта малды ауыл айналасындағы өнімділігі төмен жайылыстарда ұстайды. Сондықтан, шабындықтар мен жайылымдардың өнімділігін көтеру, осыған байланысты мал басын облыс көлемінде ұтымды орналастыру мәселесі өзекті проблемалардың бірі болып отыр.

Олай дейтініміздің себебі – қазіргі уақытта мал басының көбі аудан орталықтары, ірі ауылдар, облыс орталығы айналасында бағылады. Бұл табиғи жайылым мен шабындық жерлерге үлкен зиян келтіруде.

Осы жағдайдың алдын алу үшін жазғы уақытта шалғайдағы жайылымдарға жас мал топтарын бағып семіртетін жазғы лагерьлер ұйымдастыру керек. Ал сауын малдарын қолда ұстаған жөн. Малды жазғы лагерьде бағып күткені үшін тиісті ақыны көтеріп және оның бір бөлігін жергілікті бюджет есебінен төлесе, халықтың ынтасы артар еді.

Малдың тұқымдық сапасын көтеру мақсатында, жазғы лагерьлерді өнімділігі жоғары аталық малмен қамту және малдәрігерлік қызметті жоғары деңгейде ұйымдастыру керек. Бұл шара ірі ауылдардың санитарлық-эпидемиологиялық және экологиялық жағдайларын жақсартуға көмектеседі, жайылымдарды қайта қалпына келтіруге мүмкіндік туғызады. Өндірілген өнімді сату оңайға түспейді. Ауылдық жерлерде сүтті суытып, бастапқы тазалайтын және оның сапасын анықтайтын арнайы қондырғылары бар пункттер жоқ. Сүт жалпыға бір цистернаға жаналады. Оны бағалайтын өнім алушы, сондықтан сатушы өзінің өндірген өнімін өте арзан бағаға өткізуге мәжбүр болуда. Нәтижесінде өнімді жинап-өндеудің шығындары өндіру шығындарынан жоғары болып келеді. Қосалқы шаруашылықтар ішінде мемлекеттік сатып алу талаптарына жауап беретіндері болса да, олар оған қатыспайды, сондықтан жақсы пайда түсіре алмайды.

Бес жылға арналған АӨК дамуының облыстық бағдарламасында ірі тауарлы мал шаруашылығын дамыту, саланы технологиялық жаңғырту, мал азығы өндірісін, асылдандыру ісін, малдәрігерлік жұмысты және өнімді өндіруді дамыту шаралары көзделген.

Болашақта бюджеттік қаржыларды ірі агрофирмаларды қалыптастыруға бағыттай отырып, ауылдағы қосалқы шаруашылықтарды да (әсіресе, мал шаруашылығын) ұмытпаған жөн. Ол жалпы мал шаруашылығындағы қосалқы шаруашылықтың өнім өдіру үлесін ескере отырып, жүзеге асуы қажет деп ойлаймыз. Мұндай көмектер республикамыздың басқа аймақтарындағыдай текті түлектерді сатып алуға жеңілдетілген несиелер, малдәрігерлік қызметтер көрсетуге субсидиялар беру арқылы жүргізілсе.

Ауылдық округтер бюджетін бекіткенде ауылдағы қосалқы шаруашылықтардың көрсеткіштерін де ескеру қажет. Мұндайда мал басы, өнімділігі, ет, сүт өнімдерін өткізу көлемі назарға алынғаны жөн. Жалпы, қосалқы шаруашылықтарды дамыту арқылы ауылда көптеген әлеуметтік мәселелер де өз шешімін табары даусыз.

Сонымен бірге Елбасымыздың халыққа арнаған Жолдауында атап өтілгеніндей, кәсіпкерлік корпорациялар құру арқылы қосалқы шаруашылық саласы ел тұрмысын түзей түсуге өлшеусіз үлес қосқан болар еді.